

Ob 70. jubileju Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani: Refleksija trenutka

V času pospešenega časa in odpadlih meja med prostim in delovnim časom, ko smo postali stroji za ustvarjanje znanja in so stroji postali del ustvarjanja znanja, ko nam povzetkov besedil ne pripravljajo bibliotekarke, ampak veliki jezikovni modeli, ko strojepisk v znanosti že davno ni več in so jih nadomestili strojni transkribitorji, »naj mi bo dovoljeno« (kot je začel govoriti nam ljubi profesor), da začnem namesto s prehojeno potjo Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (v nadaljevanju Inštitut) z refleksijo današnjega trenutka.

1 Kje smo – tukaj in zdaj?

Naš položaj v Evropi, Sloveniji, Ljubljani, na Inštitutu na Poljanskem nasipu, kjer je Inštitut dobil svoj domicil leta 2000, danes definira, prvič, konec unipolarnega sveta. Konec je posthladnovojne prevlade ZDA, ki so vzdrževale (»silom ili milom«) svet v ravnotežju in smo prešli v multipolaren svet, v katerem še ni ustaljenih ravnovesij. To neuravnoteženo multipolarnost opazujemo v naraščanju števila vojn od Mjanmara, Sudana, Iraka, Afganistana in danes tudi na pragu Evrope – v Ukrajini, Azerbajdžanu in Armeniji ter Izraelu in Palestini ter z novimi napetostmi na Zahodnem Balkanu. V naši sosesčini potekajo ponovljena igra z nacionalizmi iz časa razpada Jugoslavije, negotov položaj na Kosovu, ustavne spremembe, ki »čakajo v predalu« na pravi trenutek v Republiki srbski. V luči multipolarnega sveta je Balkan (znova) torišče geopolitičnih interesov, saj se tu gnetejo Evropska unija, ZDA, Rusija, Kitajska, Turčija in Združeni arabski emirati. Balkan je veliko zrcalo svetovne situacije, kot je žal nekoč že bil.

S tem geopolitičnim premikom v multipolarnost je zagotovo konec prejšnjih varnih sidrišč, kar se odraža tudi v strukturnih pogojih za kriminaliteto in za odzivanje nanjo – kot lahko razumemo predmet proučevanja znanstvene vede kriminologija. Globalizacija se prevrača v deglobalizacijo, s čimer ne bi bilo nič narobe, saj je več glasov pri odločanju o prihodnosti planeta treba pozdraviti, če bi le imeli hitro alternativo vzpostavljenim oskrbovalnim globaliziranim verigam in odgovore, ki niso ceneni populizem. V globalnem liberalnem redu, ki se je vzpostavil po koncu druge svetovne vojne na zahodu in po padcu Berlinskega zidu preplaval večji del sveta, so se vzpostavili ravnotežje in soodvisnosti, ki so pritiskale tekmice k sodelovanju in okrepile »povezovalne« države na obrobju vesil: od Tajvana, Indonezije, Vietnama do Mehike, kjer potekajo investicije, ki oplajajo na primer kitajsko in ameriško gospodarstvo. A danes so odnosi med ZDA, Evropo in BRICS (Brazilijo, Rusijo, Indijo, Kitajsko in Južno Afriko) težavni in kompleksni.

Dolge oskrbovalne verige so nas naredile odvisne od številnih nemirov in vojn po svetu, ki so se zdele še pred kratkim zelo daleč; ko na primer delovanje jemskih upornikov hutijevcev, ki jih podpira Iran in povečujejo pritisk v Rdečem morju s ciljanjem na tuje ladje, ki plujejo čez Sueški prekop v Evropo, čutimo povsod po Evropi. Te verige, ki so nastale z globalizacijo, so dodobra uničile relativno samozadostnost oziroma politično korektno – omogočile »pametno specializacijo« regij, kakršna je Slovenija, a cena je povečana soodvisnost sveta in v Sloveniji je že prehranska samozadostnost preteklost. Kritiko globalizacije in številnih težav globalnega liberalnega reda žal danes monetizirajo najbolj učinkovito populisti desnega političnega pola. Arogantnežu z vzkliki *America first* sledijo posnemovalci od Wildersa, Orbana, Fica, Erdoğana, Netanyahua, Bolsonara, Mileia. Če le malo pretiravam: na naš položaj v Sloveniji bolj vpliva izvolitev ameriškega predsednika kot izvolitev slovenskega predsednika vlade.

Obrat navznoter k nacionalizmom in stran od globalizacije je žal podkleten z ustvarjanjem Drugega (migrantov, drugače spolno usmerjenih ...) in izključevanjem »tujkov iz narodovega telesa«, napadi na civilno družbo (vključno z znanostjo), napadi na sodstvo in neodvisne medije. Vse te je treba ponižati, degradirati, jim odvzeti materialne pogoje za delovanje. Recept za uspeh na volitvah se zdi preprost kot še nikoli: 1) reži v socialno državo (»paraziti, ki nič ne delajo in uživajo na naš račun«), 2) napadaj medije in sodstvo (slednje je relikv preteklega režima, če tega ni, pa je povezano z obstoječimi elitami), 3) napadaj glasne predstavnike civilne družbe (ustrahuj in izčrpuj z akcijami SLAPP), 4) ustvari Druge (migrante, etnične, spolne in druge manjšine) ter 5) polariziraj skupnost (aludiraj na pretekle spore ob vsaki priložnosti, »deli in vladaj«).

Obrat v populizem na zahodu je žal povezan z nespoštovanjem ali popolno instrumentalizacijo prava, nespoštovanjem mednarodnih sporazumov (kot je pokazal Trumpov umik iz pariškega podnebne sporazuma ali iz Sveta OZN za človekove pravice itd.), z napadi na sodišča (eklatantni sistemski primeri na Poljskem in Madžarskem, »krivosodje« v Sloveniji), z napadi na medijsko svobodo (lahko začnemo v Sloveniji), repatriarhializacijo (kaj to pomeni za pol človeštva, poznamo, od *Kinder, Küche, Kirche* do »dobra žena-pametna mati«), identitetne vojne (zgražanje nad spolno drugače usmerjenimi, ko ni jasno, kako trdne identitetne temelje starih moških na koncu svojih življenjski moči, ki vodijo ta svet, zamaje nekaj »mavričnih teles«), iskanje domnevnih sovražnikov ... Boj zoper neodvisne medije, glasne pripadnike

civilne družbe in zoper sodstvo je recept za zdrs v iliberalno demokracijo, splošni kaos in v najslabšem primeru vojno.

Kritika globalnega liberalnega reda in z njim povezanega platformiziranega kapitalizma s strani populistov žal ne ponuja prave alternative, ker pogloblja sovražnost in si umišlja nove strahove, polarizira družbo in ne temelji na osnovnem spoštovanju do sočloveka kot osnove mirnega sobivanja. Populisti s polnimi usti besa predstavljajo veliko nevarnost za svetovni mir. Napadati liberalni pravni red – z vsemi slabostmi vred, ki so očitne (saj ta generira finančne, migracijske in druge krize), je lahka naloga. Ponuditi nekaj novega, kar dopušča živeti v miru različne narode in skupnosti, je težje. Populisti zato dobro izkoriščajo dejstvo, da so financizirane skorumpirane elite obubožale večji del prebivalstva, kot letno prebiramo iz poročil Oxfama: obdavčitev multimilijonarjev in milijarderjev za do pet odstotkov bi prinesla 1,7 trilijona dolarjev na leto, s čimer bi lahko potegnili iz revščine dve milijardi ljudi, če navedem le enega zadnjih podatkov poročila Oxfam (OXFAM International, 2023).

Naš položaj tukaj in zdaj določajo, drugič, digitalizacija kot metatrend sodobnih družb. Ta konkretnije obsega upodatkovljenje velikega števila raznolikih dejavnosti (shranjevanja velikih količin podatkov – »velikega podatkovja«), algoritmizacijo (umetno inteligenco, strojno učenje, avtomatizacijo), ki osmišlja velike količine podatkov za bolj informirano odločanje, ter globalno povezljivost naprav in dostopnost digitalnih storitev. Škodljive družbene učinke digitalizacije smo v zadnjem desetletju že dodobra spoznali. Na ravni posameznika nastaja nova družbena ločnica, digitalni razkorak (kdo ima – in kdo ne – dostop do naprav in storitev), digitalne odvisnosti, spletno nasilje, kibernetika kriminaliteta. Na ravni držav poteka boj za prevlado na področju umetne inteligence, ki vodi do geopolitičnih trenj, na primer med ZDA in Kitajsko glede Tajvana, kjer so vodilni proizvajalci računalniških komponent za umetno inteligenco (polprevodnikov, grafičnih procesnih enot, strežnikov AI ...), od česar je odvisno, kdo bo zmagovalec bitke za umetno inteligenco. Kaže pa se tudi v delovanju držav v digitalnem prostoru, ko se bojišče seli v kibernetični prostor z napadi na kritično informacijsko infrastrukturo in s poplavo lažnih novic.

Veliko podatkovje in umetna inteligenca sta nov vir nepetosti in sodobni družbi, saj ta nova orodja spreminjajo družbeni nadzor, krepijo centre družbene moči, prinašajo pa tudi nova še ne znana tveganja, saj prvič v zgodovini človekovo orodje utegne »pobegniti z vajeti« (v nasprotju z izumom tiskarskega stroja ali parnika, ki se nista izpopolnjevala sama od sebe in odločala, kaj bo natisnjeno in kako ukrojit ceno vozovnice plačilni zmožnosti potnika). Države in podjetja (ali njihove sprege), ki bodo imele dostop do procesorske moči in

dovolj velike količine podatkov, bodo lahko obvladovale naše želje in oblikovale aspiracije, vplivale na opredelitev »tega, kar šteje« v javnem diskurzu, politiki in znanosti. Kako je lahko mikrotargetiranje posameznika glede na psihološke značilnosti škodljivo za demokratične procese, smo v preteklem desetletju dodobra spoznali po vsem svetu (morda najbolj jasno ob aferi *Cambridge Analytica*). Ukrojenost vsebin lahko vodi tudi do raztrganja socialnega tkiva, usihanja skupnega kulturnega referenčnega okvirja (na primer ko so artefakti kulturne produkcije »pisani na kožo« ali bolje »na možgane« vsakogar od nas). Možnosti za manipulacijo množic in polarizacijo v družbi so postale nepredstavljivo večje kot do zdaj, kot razkrivajo zmožnosti prebiranja možganov na daljavo (grožnje »nevro zasebnosti«) Od tega, da nam platforme, ki jih poganja umetna inteligenca, priporočajo vsebine, ki »igrajo« na naša čustva in izkoriščajo ranljivosti, do tega, da se politiki posvetujejo z umetno inteligenco, kako ravnati, kje in kdaj se pojaviti s katero tematiko, da bi pridobili glasove volivk in volivcev, do tega, kje začeti in kje končati vojno. Vprašanje zato je, kdo je še tisti, ki dejansko vlada.

Škoda digitalizacije in algoritmizacije za mlajše generacije še tudi ni popolnoma jasna. A dokazano je že, da škoda obstaja, da jo platforme poznajo (žvižgačica s Facebooka Francis Haugen je jasno razkrila, da je podjetje poznalo škodljive učinke Instagrama na samopodobo najstnic), a se države, ki naj bi imele vzode za regulacijo, ki naj se ji platforme podredijo, le s težavo lotevajo zavezujočih pravil. Medtem ko kitajska oblast omejuje čas za dostop do »spletnih smeti«, otroci na zahodu prepogosto »ubijajo čas« z bolščanjem v zaslone in se odrekajo kreativni samodoločujoči in samoizpopolnjujoči prihodnosti.

Algoritmizacija posredovanja novic je privedla do izrazite polarizacije v družbi in pričakovati je še večje razkole zaradi optimizacije besa na platformah, ki pljuska iz digitalnega sveta tudi v fizični svet. Zmožnosti za manipulacijo so danes lahko »kirurško« natančne in avtorji govorijo o »temnih vzorcih« tehnologij, ki vplivajo na naše želje, strahove, nagnjenja ..., kar bi lahko opisali kot igranje na strune naših mentalnih shem in evolucijsko pogojenega delovanja možganov (kot so pokazali Nobelovi nagrajenci za vedenjsko ekonomijo). Hekanje v človeško biološko platformo je danes z novimi orodji umetne inteligence bliže, kot se zdi: odločitve za nas in tudi o nas sprejemajo različna orodja, »algoritmični nadzor« je že tu. Dešifriranje človeka kot biološkega organizma bo pomenilo neizogibno tudi manipuliranje s človekom (s strani politike, korporacij ...) ali kot meni Harari, ljudje postajamo *hackable animals*.

Naš položaj tukaj in zdaj ne nazadnje določa, tretjič, vzdržnost planeta, da ostaja v ekvilibriju, ki je prijazen do obstoja človeka kot biološkega bitja. Če se za Zemljo ni treba bati, kot

slišimo od okoljevarstvenikov, ker si bo ta zlahka opomogla tudi brez človeka, se je bati za kakovost naravnega okolja za naše zanamce. Podnebne spremembe in degradacija okolja ogrožajo obstoj človeškega sveta. Okoljsko vprašanje sproža individualne spore in tesnobe kot tudi meddržavno rožljanje z orožjem (»vojna za vodo« postaja paradigmatična vojna distopične sedanjosti, kot opazujemo v Indiji/Pakistanu ali v odnosih med Etiopijo in Sudanom/Egiptom). Okoljski migranti na novo pišejo človeško trpljenje v »visokotehnološki družbi«, priča smo tudi pritiskom za priseljevanje v Evropo, četudi se ta segreva nadpovprečno hitro. Pravična tranzicija evropskega zelenega dogovora naj bi nas do leta 2050 pripeljala do končnega cilja – podnebne nevtralnosti v Evropi. A kaj to pomeni za preoblikovanje gospodarstva in bivanje slehernika, še ni popolnoma znano. Za kriminologijo to pomeni, da bomo morali uporabiti vse znanje, ki smo ga pridobili o anomalijah kapitalizma, družbeni škodi, strukturnem nasilju ... Diskusije o ogrevanju ozračja in zelenem prehodu so že in še bodo ideološko razgrabljene, saj prehod v podnebno nevtralnost prinaša nove »poražence« in »zmagovalce« ter obilo kriminoloških tematik od prikrievanja, »ugrabljanja oblasti« (angl. *State capture*) do goljufij v preobleki »zelenega zavajanja« (angl. *Greenwashing*).

2 Kako se v ta »tukaj in zdaj« umešča Inštitut za kriminologijo in od kod prihaja?

Leta 2014 (ob 60. obletnici) je akademikinja prof. dr. Alenka Šelih (direktorica v obdobju 1993–2004), sklicujoč se na Winstona Churchilla, da se stopnja demokratičnosti družbe vidi prav po tem, kako demokratična je do kriminalcev, ki jih obravnava, pokazala na privilegij in odgovornost kriminologije: da s proučevanjem represije, ki jo država uporablja zoper storilce kaznivih dejanj, reflektira in diagnosticira stopnjo nasilnosti in agresivnosti celotne družbe (Božič, 2014). Na Inštitutu smo si raziskovalci v skladu s takšnim dojemanjem povezanosti družbe, posameznika in kriminalitete ter lokalnega in globalnega zastavljali raziskovalna vprašanja »z veliko žlico« in analizirali številne vidike omenjene agresivnosti družbe in posameznika. Obravnavali smo številne ključne dileme našega »bitja in žitja« v danem trenutku, o čemer pričajo na primer dela prof. dr. Renate Salecl (vodje programske skupine od leta 2004), filozofinje, razpete med humanistiko in družboslovjem, med *belles-lettres* francoske lacanovske psihoanalize in kriminologijo, o čemer pričajo številni prevodi njenih monografij (Salecl, 2011).

Ta privilegij obravnavati najbolj pereča, kompleksna in »temeljna« vprašanja je bil hkrati vedno tudi odgovornost, saj je bil Inštitut v zadnjih desetih letih zelo pogosto pozvan k odgovoru na najbolj pereča aktualna družbena vprašanja in dileme, ki se jim ni izogibal. To je vedno pomenilo vsaj v enem (z

normiranjem povezanem) delu dvorezen meč, kot je podobno zapisal prof. dr. Ljubo Bavcon ob 50. obletnici, saj vprašanje ali sodelovati pri pripravah zakonov, strategijah razvoja itd. ali ne, na raziskovalce prelaga tudi breme odgovornosti (Bavcon, 2004). Bili so »zraven«, imeli so možnost vplivati na to, kaj bo nastalo, čeprav pri tej »izdelavi klobas«, če nadaljujemo z Ottom von Bismarckom in njegovi primerjavi zakonov s klobasami (pričevanje nastajanja obojim človeka trajno zaznamuje), dejansko niso imeli vpliva na vse sestavine »klobas«. Za Inštitut je bilo v zadnjih desetletjih značilno to, kot je zapisala Šelihova ob 60. obletnici, da nismo slepo sprejeli novih neoliberalnih in represivnih paradigem kaznovanja. In danes lahko dodamo, niti nismo slepo verjeli v tehnološke rešitve, ki učijo, da tehnologija lahko reši številne družbene, socialne in ekonomske težave, kot so težave sodstva (z umetno inteligenco) ali policijskega dela (z napovednim policijskim delom, angl. *Predictive policing*). Na redukcije razumevanja in odzivanja na kriminaliteto v obliki »nove penologije«, »aktuarskega kaznovanja«, »upravljanja« z zaporniki, strožimi kaznimi kot panacejo za zagotovitev varnosti, na moralno paniko v zvezi z varnostjo v lokalnih skupnostih itd. na Inštitutu nikoli nismo pristajali.

Ob 60. jubileju je prof. dr. Dragan Petrovec poudaril omejeno širino kriminološkega raziskovanja, saj je kriminologe zaposlovala tudi problematika izgube socialne države, ker iz delitve na zelo premožne in zelo revne izhaja velik del delinkventnega vedenja (IUS-INFO, 2014). Opozoril je tudi na pasti pri razgaljanju zasebnosti pri uporabi modernih tehnologij, ko na spletu ljudje pogosto sami razkrivajo podatke, za katere niti ne vedo, kako jih je mogoče zlorabiti. Takratni direktor, prof. dr. Matjaž Jager (direktor v obdobju 2004–2019), je takrat ponosno navedel, da po 60 letih na Inštitutu raziskuje šest polno zaposlenih raziskovalcev in vrsta sodelavcev v dopolnilnem delovnem razmerju, bibliotekarka in številni zunanji sodelavci ter da so med zaposlenimi Zoisovi nagrajenci, da vrsto monografij izdajajo raziskovalci v uglednih tujih založbah, da so knjige profesorice Salecl prevedene v 13 jezikov sveta, da je Inštitut tudi steber pri uvedbi doktorskega študija kriminologije na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani in kako specializirana knjižnica nenehno raste. Ni zaobšel niti zgoraj omenjenega privilegija dela na Inštitutu, da analizira vprašanja družbenega odzivanja na kazniva in deviantna dejanja, ki so »na najgloblji ravni (tudi) stvar civilizacije«. Zato Inštitut ostaja zavezan preizpraševati vse tri ključne dileme (in ne izključujoč drugih), ki jih omenjam zgoraj: geopolitične spremembe, digitalizacijo in umetno inteligenco ter podnebne spremembe in degradacijo okolja.

Leta 2009 je Inštitut 55. obletnico obstoja proslavil na letnem kongresu Evropskega združenja za kriminologijo (ESC), ki smo ga s Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani, Fakulteto za

varnostne vede Univerze v Mariboru in Slovensko akademijo znanosti in umetnosti (SAZU) gostili v Ljubljani. Dogodek je pritegnil približno 800 obiskovalcev iz Evrope in sveta, kar je še vedno največji znanstveni dogodek s področja kriminologije na Slovenskem.

Ob 50. obletnici so na Inštitutu oktobra 2004 organizirali mednarodno znanstveno konferenco, prof. dr. Zoran Kanduč je ob priložnosti uredil zbornik s prispevki vseh zaposlenih in kolegov s Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru in madžarske kolegice (Kanduč, 2005). Prispevke so posvetili dvema osebama, ki sta po njihovem mnenju najbolj zaznamovali prvih 50 let slovenske kriminologije: prof. dr. Katji Vodopivec (direktorica v obdobju 1961–1971) in prof. dr. Janezu Pečarju (direktorju v obdobju 1972–1993). Zanimivo je, da je takratna direktorica prof. dr. Šelih (2005) veliko vlogo pripisala tudi dejstvu, da se je leta 1954 ustanovljen Inštitut lahko oprl na tradicijo te vede, ki jo je na isti fakulteti leta 1927 začel predavati prof. dr. Aleksander V. Maklecov (Brglez, 2014). Ta se je veliko ukvarjal s kriminologijo in kriminalitetno politiko, prof. dr. Munda je seznanjal Slovence z znanstveno kriminalistiko in sodno psihologijo, prof. dr. Dolenc pa je kazensko pravo obogatil z zgodovinskimi in sociološkimi vidiki, je ocenjeval delo predhodnikov Bavcon (2004).

Po smrti Maklecova leta 1948 se kriminologija nekaj časa ni predavala na ljubljanski pravni fakulteti (Lučovnik, 1956). Ko je sredi petdesetih let popustil najhujši val obdobja povojne represije, so prvi strokovnjaki, zlasti psihologi, začeli delati pri tedanjem Sekretariatu za notranje zadeve in s svojimi stališči vplivati na načine delovanja proti kriminaliteti (Šelih, 2015). Prepričanje, da je treba pri obravnavanju storilcev kaznivih dejanj uporabiti tudi strokovno znanje in ne le prisilo, je počasi začelo dobivati svoje mesto v kriminalitetni politiki (Šelih, 2005: 11). To so bile okoliščine, v katerih je Pravna fakulteta ustanovila raziskovalni inštitut za področje kriminologije, za direktorja pa postavila enega svojih profesorjev, dr. Hinka Lučovnika (direktor med 1954–1961). Na Inštitutu sta na začetku opravljala delo ena raziskovalka, dr. Katja Vodopivec, ki je oblikovala vsebinski koncept, in ena bibliotekarka. Kot navaja Bavcon, ga je k delu na Inštitut kmalu po ustanovitvi povabila prav profesorica Vodopivec leta 1954, kar je sovpadlo s časom, ko je sam postal nezaželen novinar, ker je v Naših razgledih podprl Đilasova stališča o demokratizaciji socializma in Đilasovo kritiko novega razreda privilegirane partijske birokracije. Đilasu so, kot je znano, leta 1954 odvzeli vse funkcije v Komunistični partiji Jugoslavije, leta 1956 pa ga obsodili na devet let zapora. Inštitut je torej nastal v do oblasti rahlo napetem oziroma kritičnem odnosu in kritičnost do vsakokratne oblasti se ga drži še danes, ko ponuja domicil kritičnim kriminologom, kot je dr. Zoran Kanduč, ki ne prizanaša nobeni oblasti in v svojih delih venomer znova utemeljuje

nujnost razširitve kriminološkega predmeta raziskovanja prek meja kazenskopravnega aparata na, povzemam, celoten totalitaren kapitalističen sistem ter represivne in ideološke mehanizme, ki podaljšujejo njegovo agonijo (Kanduč, 2015). Naši raziskovalci torej ne izbirajo lahkih poti. Slikovito o tem je pisal Bavcon (2004: 225): »Domala vse, kar smo počeli, je bil namreč bolj ali manj zavesten, včasih samo posreden, včasih pa tudi neposreden upor zoper vsakokratne prevladujoče predsodke glede kriminalitete in njenega preprečevanja in zoper tiste sestavine in lastnosti tedaj vladajočega političnega sistema, ki so bile v nasprotju z ideali človekovega dostojanstva in njegove svobode.«

Zanimivo je, da je bila že sama ideja o ustanovitvi posebne raziskovalne organizacije za področje kriminalitete pri Pravni fakulteti leta 1954 posebnost v socialističnem svetu. V tem delu sveta je takrat veljalo, reflektira Bavcon (2004), da je socialistična družbena ureditev tako enkratna, idealna in človekovi naravi ustrezna, da v njej ni in ne more biti nikakršnih vzrokov ali povodov za deviantnost posameznika in za kriminaliteto kot družbeni pojav. Toda oboje je v resničnosti žal obstajalo.

Prof. dr. Alenka Šelih (2005) navaja še eno lastnost, ki jo na Inštitutu ohranjamo do današnjih dni, tj. multidisciplinarnost raziskovanja. Ta se je razvila že v prvi dekadi delovanja Inštituta, saj je prva skupina raziskovalcev spoznala potrebo po interdisciplinarnem delu in je pri posamičnih projektih vabila k sodelovanju poleg pravnikov tudi strokovnjake s področja drugih družbenih in medicinskih ved, na primer med avtorji prve publikacije Inštituta »Kriminologija v kazenskem pravosodju« (Inštitut za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti v Ljubljani, 1957) so poleg pravnikov psihologi, psihiatri, specialisti sodne medicine in sociologi. Multidisciplinarnost ostaja rdeča nit vse do danes, saj smo zaposlovali in še zaposlujemo poleg pravnikov tudi psihologe, jezikoslovce, ekonomiste, socialne pedagoge in filozofe. Prof. dr. Bavcon (2004) navaja, da sta kritična drža in multidisciplinarna izoblikovanost povzročili, da sta se Inštitut in katedra močno uveljavila tako v Jugoslaviji kakor tudi v tujini, in nastal je naziv Ljubljanska kriminološka šola. To je povzročilo, da so tuji raziskovalni inštituti in dokumentacijski centri začeli registrirati publicistiko sodelavcev obeh institucij, da so se odprle možnosti za izvajanje skupnih mednarodnih raziskav in za njihovo financiranje. V 60. letih so tako raziskovalci Inštituta zasedali pomembne položaje v tujini: prof. dr. Vodopivec članica vodstva Mednarodnega društva za kriminologijo, prof. dr. Kobe član vodstva Mednarodnega združenja za kazensko pravo (v nadaljevanju AIDP), prof. dr. A. Šelih je bila izvoljena za članico vodstva Mednarodnega društva sodnikov za mladoletnike in je po upokojitvi prof. dr. Kobeta postala članica vodstva AIDP, prof. Bavcon pa je bil

član vodstva Mednarodnega združenja za družbeno obrambo (fran. *Société Internationale de Défense Sociale*).

O raziskavah Inštituta prvih petdeset let se je razpisal tudi prof. dr. Gorazd Meško s Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, ki je sistematiziral vse dotedanje raziskave in sklicujoč se na Maklecova poudaril pomen na podatkih sloneče kriminalitetne politike, pomen zanesljivih podatkov in zanesljive kriminalitetne statistike (Meško, 2004). Kot bi zapisal svoj program dela urednikovanja Revije za kriminalistiko in kriminologijo, je ob 50. obletnici Inštituta predlagal, da bi eno številko revije letno objavljali v angleščini in s tem dosegli nje-no umeščenost v indeksacijo SSCI. Poseben pomen knjižnice in dokumentacije Inštituta sta vsa leta predstavljali bibliotekarka in dokumentalistka, Marija Milenković in Ivanka Sket (1994). Ivanka Sket je uredila tudi pregledno publikacijo o raziskavah Inštituta s povzetki raziskav v slovenščini in angleščini (Sket, 1984, 2009).

Ob 40. obletnici Inštituta leta 1994 je prof. dr. Alenka Šelih (1994), takratna direktorica, zapisala, da za raziskave in drugo raziskovalno delo Inštituta velja, še posebej pri prenosu znanja, da je vedno izhajalo iz premise, da je prisila *ultima ratio* in vedno se je, ko je to le bilo mogoče, zavzemalo za spoštovanje posameznika, njegove osebnosti in njegovih pravic – pa naj gre za storilca ali za žrtev kaznivoga dejanja.

Ob 30. obletnici Inštituta leta 1984 je bila tudi 30. obletnica, odkar je Mednarodno združenje za družbeno obrambo na kongresu v Antwerpnu leta 1954 sprejelo svoj minimalni program. Trideset let pozneje je Bavcon (1984: 283) reflektiral ideale tega združenja, saj je zelo cenil njegove vrednote in razpravljal o »konzervativnih in progresivnih tokovih« v kriminalitetni politiki in kazenskem pravu. Pomirjal je strasti, rekoč, da se bo treba navaditi živeti z družbenimi problemi, krizami, protislovji in konflikti, ki »so očitno družbena resničnost in normalno stanje družbe«.

Kaj je takrat pred 40 leti zares štelo kot kakovost inštitutskega dela? Pečar (1974) je povzel takole: 65 raziskav, 105 izvedenih seminarjev, objave v domačih in tujih revijah, 1.306 razprav, člankov in drugih sestavkov, sodelovanje na številnih domačih in tujih strokovnih srečanjih in posvetovanjih. Vsi raziskovalci Inštituta so bili učitelji pri različnih oblikah višjega in visokošolskega študija in so s tem omogočili neposredno uporabo izidov raziskovalnega dela v pedagoškem procesu ter vplivu na prakso in obratno. Vsa ta dejavnost je danes še obsežnejša.

Ob 20. obletnici Inštituta leta 1974 je Pečar (1974) zavrnil možnost, da bi se tudi kriminologija pridružila državnim mehanizmom za nadzorovanje človeka, ker bi se s tem spremenila v politiko in bi posegla v človekovo osebnost, v nje-

govo svobodo in celovitost. Ob 10. obletnici leta 1964 pa se je dr. Katja Vodopivec (1964) zavzela za bolj teoretične raziskave in ne takšne, ki preverjajo praktično delo ali pa služijo operativnemu načrtovanju. Skratka, nalaganje znanja, ki potrebuje čas, da iz raziskovalnih prizadevanj »zraste« znanost, metodologija znanstvenega proučevanja, ki daje spoznanjem legitimnost. Naj sklenem z njenim sporočilom iz leta 1964, da izlaganja ne smejo biti predolga, saj je velikih, pomembnih resnic pravzaprav zelo malo (Vodopivec, 1964: 100), in bo treba gospodarno upoštevati tudi čas bralcev, ter kratko navedem posnetek stanja na Inštitutu danes in tukaj:

Na Inštitutu zaposlujemo 28 raziskovalcev in strokovno tehničnih sodelavcev. Naši znanstveni izdelki prejemo najvišje nagrade v evropskem prostoru, na primer najboljši članek leta 2019 Evropskega združenja za kriminologijo (Završnik, 2021) in najboljša knjiga leta 2023 Britanskega združenja za kriminologijo (Arnež, 2023). Članke objavljamo v najboljših svetovnih revijah, merjeno v zgornjih četrtninah SSCI-revij (Badalič, 2021) in v vseh velikih mednarodnih založbah (Princeton University Press, Springer, Routledge, Palgrave Macmillan itd.). Naši raziskovalci, akademikinja Alenka Šelih in akademikinja Renata Salecl, sta redni članici SAZU, obe sta tudi Zoisovi nagrajenki. Številne raziskave opravljamo za najbolj zahtevne naročnike od Sveta Evrope do Evropske komisije (Mihelj Plesničar et al., 2023). Inštitut je partner najbolj prestižnih evropskih raziskav, kot je Evropski raziskovalni svet, in koordinator raziskav v Evropskih programih znanstvene odličnosti, kjer konkurira v evropskem raziskovalnem prostoru in ne le doma. Naši raziskovalci imajo vezi in izdajajo knjige po vseh celinah ter zasedajo pomembna mesta pri upravljanju slovenskega in evropskega znanstvenoraziskovalnega prostora.

Naši raziskovalci ne ubirajo lahkih poti. S »tresočo roko« izbiramo nove sodelavke in sodelavce, od katerih ima danes že več njih dokončane magistrske in/ali doktorske študije na obojih – domačih in tujih univerzah. Naj bo dovolj, ker ob jubilejih največkrat pišejo o sebi in o svojem delu tisti, ki jih tako praznovanje neposredno zadeva, kot je menil Pečar (1974), kar je seveda nevhvaležna in težavna naloga, ki lahko zmanjšuje vrednost vsega, kar želimo v takih trenutkih povedati in na kar smo pogosto življenjsko vezani.

Čestitke vsem sodelavkam in sodelavcem ob 70. jubileju!

Hvala vsem zunanjim sodelavcem in neposrednim uporabnikom naših raziskav na ministrstvih in v sodstvu, ki nas spremljate na naši poti.

Prof. dr. Aleš Završnik, direktor Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani

Literatura

1. Arnež, J. (2023). *Negotiating class in youth justice: Professional practice and interactions*. Oxon, Routledge.
2. Badalič, V. (2021). The war against vague threats: the redefinitions of imminent threat and anticipatory use of force. *Security Dialogue*, 52(2), 174–191.
3. Bavcon, L. (1984). Mednarodno gibanje za reformo kriminalne politike – trideset let pozneje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(3), 278–283.
4. Bavcon, L. (2004). Petdeset let prizadevanj za spoštovanje človekovega dostojanstva, njegove svobode in pravic. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 225–230.
5. Božič, K. (29. 11. 2014). Alenka Šelih. *Dnevnik*. www.dnevnik.si/1042689498.
6. Brglez, A. (2014). Aleksander Vasiljevič Maklecov in začetki kriminologije na Slovenskem. *Monitor ISH (Revija za humanistične in družbene znanosti)*, 16(1), 245–270.
7. Inštitut za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti v Ljubljani. (1957). *Kriminologija v kazenskem pravosodju: Zbornik predavanj na tečaju o uporabi kriminologije v kazenskem pravosodju, ki ga je priredil Inštitut za kriminologijo pri Pravno-ekonomski fakulteti v Ljubljani spomladi leta 1956*. Državni sekretariat za notranje zadeve LRS.
8. IUS-INFO. (4. 12. 2014). *Razkorak med politiko in kriminološko stroko po oceni Petrovca še vedno velik*. <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/dnevne-novice/131356>.
9. Kanduč, Z. (2015). Globalizacija neoliberalnega kapitalizma v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(1), 5–18.
10. Kanduč, Z. (ur.) (2005). *Kriminaliteta, družbeno nadzorstvo in postmodernizacijski procesi*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
11. Lučovnik, H. (1956). Študij kriminologije in kriminološki inštituti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 7(2-3), 85–96.
12. Meško, G. (2004). Petdeset let Inštituta za kriminologijo pri PF v Ljubljani. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 231–235.
13. Milenković, M. in Sket, I. (1994). 40 let knjižnice in dokumentacije Inštituta za kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(4), 286–289.
14. OXFAM International. (16. 1. 2023). *Richest 1% bag nearly twice as much wealth as the rest of the world put together over the past two years*. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/richest-1-bag-nearly-twice-much-wealth-rest-world-put-together-over-past-two-years>
15. Pečar, J. (1974). Ob dvajsetletnici Inštituta za kriminologijo v Ljubljani. *Revija za kriminalistiko in kriminologija*, 25(4), 223–230.
16. Mihelj Plesničar, M., Balažič, M., Arnež, J., Ramuš Cvetkovič, I., Skočir, M., Arnež, J., Filipčič, K. in Greijer, S. (ur.) *European Union – Council of Europe joint project on improving the juvenile justice system and strengthening the education and training of penitentiary staff in Slovenia: component 1. Output 1, National research and gap analysis*. Council of Europe.
17. Salecl, R. (2011). *The tyranny of choice*. Profile Books.
18. Sket, I. (1984). Pregled raziskovalnega dela Inštituta za kriminologijo 1954-1984. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(4), 375–388.
19. Sket, I. (ur.) (2009). *Overview of research work: 1954-2009*. Institute of Criminology at the Faculty of Law.
20. Šelih, A. (2005). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti in njegovih petdeset let. V Z. Kanduč (ur.), *Kriminaliteta, družbeno nadzorstvo in postmodernizacijski procesi* (str. 11–24). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
21. Šelih, A. (1994). Ob 40-letnici dela Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(4), 283–285.
22. Vodopivec, K. (1964). Nekaj izkušenj iz dela v inštitutu za kriminologijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 15(3), 97–102.
23. Završnik, A. (2021). Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. *European Journal of Criminology*, 18(5), 623–642.